

Bartoněk, Antonín

K míšení řeckých a latinských výrazových prvků v římské literatuře

Sborník prací Filozofické fakulty brněnské univerzity. E, Řada archeologicko-klasická. 1962, vol. 11, iss. E7, pp. [43]-51

Stable URL (handle): <https://hdl.handle.net/11222.digilib/110239>

Access Date: 24. 02. 2024

Version: 20220831

Terms of use: Digital Library of the Faculty of Arts, Masaryk University provides access to digitized documents strictly for personal use, unless otherwise specified.

ANTONÍN BARTONĚK

K MÍŠENÍ ŘECKÝCH A LATINSKÝCH VÝRAZOVÝCH PRVKŮ V ŘÍMSKÉ LITERATUŘE

V článku *K problému jazykového míšení v literárním díle (Řečtina a latina u D. Magna Ausonia)*, Sborník prací filosofické fakulty brněnské university, řada literárněvědná D 1 (1955), 154—161, pojednal autor této práce o tom, jakou mají funkci řecké výrazy, které se vyskytují v latinských básních pozdně římského básníka Ausonia. V závěru práce bylo pak zdůrazněno, že míšení řeckých a latinských výrazových prvků není jev v římské literatuře zcela ojedinělý a omezený jen na dílo Ausoniovo. V této stati se pokusíme na onu starší studii navázat a shrnout všechny důležité a typičtější případy používání řeckých slov u římských autorů.¹

Hned zpočátku je třeba zdůraznit, že ve vývoji římské literatury nebylo vsunování řeckých výrazů do latinského textu nikdy tak samoučelné, jako tomu bylo právě u Ausonia. Na rozdíl zejména od některých Ausoniových básní, přímo přeplněných řeckými slovy nebo dokonce spojujících jazykový element latinský i řecký v jednom slovním celku, šlo většinou ve starších případech takového řecko-latinského míšení pouze o jednotlivá slova, v latinském textu jen porůznu roztroušená, a ještě to byla nejčastěji pouhá slova kulturní, jejichž převzetí z řečtiny si vynutila naléhavá potřeba jazyka dát jméno novým věcem. Jen zřídka, a to zdaleka ne u všech římských autorů, se setkáváme v latinském textu s řeckými výrazy, které do skupiny kulturních slov nepatří, nýbrž jejichž zařazení do latinského kontextu mělo svoje funkční stylistické opodstatnění.

Poprvé se s takovýmto způsobem vkládání řeckých slov do latinského kontextu setkáváme u Plauta.² Uvedeme pro ilustraci alespoň dva příklady:

a) Plaut. Trin. 705

Non enim possum quin exclamem: *euge, euge*, Lysiteles, *πάλω*.

Do češtiny bychom toto místo přeložili asi jako: „Nemohu totiž nezvolat: *dobře, dobře*, Lysitele, *ještě jednou!*“, ale bezpochyby tím nevystihneme výraznost Plautova originálu. V B r i x - N i e m a y e r o v ě komentovaném vydání³ se navrhuje překlad: „*Bravo, bravo*, Lysiteles, *da capo!*“, ale bezpochyby je tento překlad proti originálu příliš kultivovaný. Lépe by snad toto místo znělo, kdybychom je přeložili poněkud vulgárněji: „*Prima, prima*, Lysitele, *repete!*“

b) Plaut. Trin. 187

Παῦσαι: vicisti castigatorem tuum.

Tu se řecký výraz *παῦσαι*, stojící před latinskými slovy znamenajícími „přemohl jsi svého karatele!“, blíží snad nejspíše našemu „*halt!*“, „*stop!*“, které obojí by bylo jistě výraznějším a originálu bližším překladem než pouhé „*přestaň!*“, „*zadrž!*“.

Jakou asi mělo u Plauta funkci toto míšení řecko-latinských výrazových prvků? Jistě to souviselo s uměleckým záměrem Plauta jako komického básníka. Velkou část jeho obecnstva tvořili sice zřejmě plnoprávní římstí občané menšího censu, ale patřili sem i propuštěnci a otroci, nejčastěji řeckého původu, a také různí cizí obchodníci a řemeslníci, zase především Řekové. A ti právě, podržující se při svém styku s Římany obraty ze své mateřštiny, rozšířili znatlost některých řeckých výrazů i mezi obyvatelstvem hovořícím latinsky. Za těchto okolností, kdy si tedy mohl Plautus používání takových výrazů docela dobře dovolit, a to bez jakéhokoli nebezpečí, že by mu publikum nerozumělo, bylo jistě občasně vkládání nezdомácnělých řeckých slov do latinského kontextu vítaným zpestřením ve slovním projevu herců a dosahovalo se jím silného komického účinku. — Ovšem zase nějak příliš mnoho takových míst ani v Plautovi není, a pokud se s nimi v jeho komediích sekváme, jsou charakteristická jen pro řeč otroků. To výrazně svědčí o autorově sklonu zachycovat řeč realisticky tak, jak se jí mluvilo, a je to rovněž plně ve shodě s Plautovými snahami tvořit pro nejširší lidové vrstvy.

Historicky příští skupina dokladů výraznějšího řecko-latinského míšení je naproti tomu poněkud jiného charakteru. Jde o Luciliovu skladbu *Saturae*, napsanou helénofilským římským vzdělanecem, skladbu, v níž pestrost obsahu nachází svůj protějšek v značné výrazové neukázněnosti. Právě jednou typickou složkou této luciliovské neukázněnosti je vkládání řeckých slov do latinského kontextu, někdy ve formě více či méně latinizované, jindy přímo v podobě řecké. Přitom jde i tu ve velkém počtu případů o něco více než o pouhá slova kulturní, jsou to ovšem výrazy, které patří většinou vyššímu hovorovému stylu vzdělaných vrstev, orientovaných tehdy silně filhelénsky. Jako příklad uveďme:

Luc. 15 n.

porro „*clinopodas*“ „*lychnos*“ que ut diximus *semnos*
 anto „*pedes lecti*“ atque „*lucernas*“.

Na tomto místě se Lucilius na jedné straně sice staví jakoby do pózy odporce nadměrného užívání řeckých slov, když ústy kteréhosi boha hovoří o tom, že se nyní „*vznešeně*“ říká nohám od lehátky „*clinopodes*“ a svítelnám „*lychnoi*“, na druhé straně však sám používá místo příslušného výrazu latinského řeckého slova „*semnos*“ — aniž ovšem můžeme ze zlomku samého pro jeho troskovitost posoudit, do jaké míry to mínil ironicky. Vzhledem k odchylné metrické struktuře ekvivalentního latinského výrazu „*eleganter*“ ho mohly sice vést k užití řeckého slova i důvody metrické, ty však jistě nebyly jediným důvodem k použití řeckého slova. Hlavní příčinou byla asi nejspíše jistá autorova snaha po neobvyklosti, pravděpodobně jednak podepřená podobným způsobem mluvy současných vzdělanců, jednak navozená obsahem okolního kontextu, který se bezprostředně dotýká používání řeckých slov v latinském jazyce.

S postupem doby, jak se literární styl ukázněval, začalo však ztrácet užívání řeckých slov v latinském kontextu onu plautovskou či luciliovskou bezprostřednost, a stávalo se čím dále tím více pouhým knižním stylistickým prostředkem, který byl většinou jen *nepřímým* odrazem živého hovorového projevu. Co se týče charakteru řeckých slov, kterých se nyní v latinském textu používá, je třeba zdůraznit, že se nyní řečtina obecně uplatňuje především tam, kde autor cítil nutnost vyjádřit nějakou představu výstižnějším nebo vybranějším

řeckým termínem. A tak jsou leckdy taková slova jen velmi málo vzdálena od ostatních slov kulturních vypůjčených z řečtiny. Zvláště to platí o případech, kdy jde o nějaký filosofický nebo odborný terminus technicus jako

v Cic.⁴ *Or. 11,36*

Sed in omni re difficillimum est formam, qui *χαρακτήρη* Graece dicitur, exponere optimi, quod aliud aliis videtur optimum.

Zde totiž nejde vlastně vůbec o míšení řecko-latinských výrazových prvků, nýbrž pouze o přidatnou precizaci ne zcela jednoznačného a odborně nikoli zcela specifikovaného latinského slova jeho specifikovanějším řeckým ekvivalentem — jak je to v tomto konkrétním případě konec konců již samo o sobě naznačeno průvodními slovy „qui Graece dicitur“.

Ponecháme-li stranou takovéto případy, nezbude již v římské literatuře klasické a poklasické doby mnoho dokladů skutečného stylisticky funkčního vkládání řeckých výrazů do latinského kontextu. Přitom je ovšem třeba zdůraznit, že tohoto stylistického prostředku nebylo možno použít ve stejné míře ve všech tehdy pěstovaných literárních rodech a druzích. Nejenže mu nepřeje lyrika a epika, tak jak tomu bylo již dříve, nýbrž se mu vyhýbá nyní již i drama, a dokonce i samostatná horatiovská satira, jakkoli ta je přímým pokračováním satiry luciliovské. Ve skladbách patřících k právě uvedeným literárním druhům⁵ lze nalézt jen několik málo případů takového řecko-latinského míšení. Tak z období Ciceronova lze uvést skupinu veršů

z *Lucr. IV 1160—1169.*

*Nigra melichrus est, immunda et fetida acosmos
caesia Palladium, nervosa et lignea dorcas,
parvula, pumilio, chariton mia, tota merum sal,
magna atque immanis cutaplexis plenaque honoris.
Balba loqui non quit, traulizi, muta pudens est;
at flagrans, odiosa, loquacula, Lampadium fit.
Ischnon eromenion tum fit, cum vivere non quit
prae macie; rhadine verost iam mortua tussi.
At nimia et mammosa Ceres est ipsa ab Iaccho:
simula Silena ac Saturast, labeosa philema.*

Avšak i toto jsou vlastně jen jakési „odborné“ termíny, tentokrát ovšem z oblasti erotiky, zřejmě takové, jaké asi byly u římských milenců té doby ve zvláštní oblibě; jde zde totiž více méně o pouhé reprodukce výrazů, kterých používali milenci při oslovování svých dívek anebo při hovoru o nich. Není přitom ovšem vyloučeno, že se v některých případech mohla uplatnit i vlastní invence básníkovy. V každém případě však nejsou ona slova nějak zcela bezprostředně zasazena do latinského kontextu, nýbrž se tu pouze hovoří o tom, jakým někdy až eufemistickým způsobem dovedou milenci nazvat tu či onu charakteristickou vlastnost své dívky, zvláště když tato vlastnost není z nejjádoucnějších či z těch, které bývají předmětem všeobecného obdivu.

Zcela přímý citát řecké lichočky v latinském kontextu čteme pak později u satirika Iuvenala,

srov. *Iu v. II, 6, 194 n.*

Quotiens lascivum intervenit illum | *ζωή και ψυχή,*

a něco podobného má i epigramatik Martialis, o němž bude řeč ještě dále:

Mart. X 68,5.

Κύριέ μου, μέλι μου, ψυχή μου congeris usque.

Že ostatně takovéto lichotky dovedly přečkat i věky, o tom svědčí např. řecký refrén *Ζωή μου, σὰς ἀγαπῶ* v jedné z Byronových básní.⁶

Ale přece jen nacházíme některé speciální literární druhy, v nichž se i v době klasické a poklasické stává řecké slovo dosti často zcela ústrojným elementem latinského kontextu. Je to především tzv. menippská satira, a dále pak list a epigram. Přitom společným jmenovatelem prvních dvou ze jmenovaných literárních druhů je jistá uvolněnost obsahu a formy, tj. ta příznivá okolnost, která významně napomohla poměrně častému užívání řeckých slov již u Lucilia. Samotná luciliovská satira, výtvar od původu římský, se ovšem hlavně Horatiovým vlivem velmi brzy ukáznila a očistila od své původní obsahové a formální neukázněnosti, a tak se jejím dědicem v používání řeckých slov stala její řecká sestra, tzv. satira menippská, již napříště patřil původní význam slova *satura*, tj. *pestrá* (mísa) [= *satura* (lanx)], poprávu více nežli satire luciliovské. Byl to volný literární druh, vypěstovaný v Řecku kynikem Menippem z Gadar a mísicí vážnost s humorem, verše s prózou — a u Římanů také latinská slova s řeckými.

Pokud víme, první menippské satiry psal v Římě již Ennius. Pro troskovitost jejich zachování nedovedeme však říci, do jaké míry patřilo již u něho míšení řečtiny a latiny k charakteristickým rysům jeho spisu zvaného *Saturae*. Stejně málo víme po této stránce i o satirách Accioových. Jasnější obraz o míšení řecko-latinských prvků v menippské satire máme až z Varronových *Satur*; u této skladby není opravdu vyloučeno, že je v ní toto míšení právě již jistým dědictvím satiry luciliovské. — Uveďme z tohoto Varronova spisu alespoň dva příklady:

a) Varr. *Menipp. fragm. 70* (B.)

non Hercules potest, qui Augeae egressit κόπρον.

Zde je použití řeckého výrazu *κόπρος* „hnůj“ zdůvodněno vztahem k známé Heraklově práci (čištění Augeova chléva), a toto slovo je v této řecké mytologické souvislosti jistě výraznější a výstižnější, než by byl latinský ekvivalent „stercus“.

b) Varr. *Menipp. fragm. 99.*

Socrates cum in vinculis publicis esset et iam bibisset κώνειον, in exodio vitae

I zde použil Varro raději řeckého výrazu pro „bolehlav“ než slova latinského, protože jde o řeckou historickou souvislost se Sokratem a s jeho smrtí.

Oba příklady pocházejí z prozaických částí Varronova díla a jsou typickými ukázkami toho, jak Varronovi sloužila řecká slova k lepšimu dosažení žádoucí pointy. Méně časté jsou u něho řecké výrazy ve veršových partiích; kdežto poměr dochovaných prozaických fragmentů ke zlomkům veršovým je u Varrona značně menší než 2:1, je vzájemný poměr, co se týče počtu řeckých slov v obou těchto složkách Varronových *Satur*, větší než 4:1. Zdá se však, že hlavní úlohu hrály v tomto rozdílu metrické důvody, tj. příčiny nevyhazující přímo

z autorova stylistického záměru; proto asi není třeba z našeho hlediska pokládat uvedenou disproporci za závažnou.

Zvláštní charakter mají řecká místa v Apocolocyntose, menippejské satíře přičítané Senekovi. Na rozdíl od Varrona jde tu většinou o delší myšlenkové úseky, vzaté obvykle z řecké literatury, např. o verše z Homéra, které vloženy do úst jednajících osob působí v novém kontextu velmi vtipně.

Srov. např. *Apocoloc. 5, 4*

kde se Hercules táže Claudia, přicházejícího po smrti do nebe, na jeho jméno a původ homérským (Od. I 170)

Τίς πόθεν εἰς ἀνδρῶν, πόθι τοι πόλις ἡδὲ τοκῆες;

Kdopak a odkud jsi rodem? Kde město i rodiče tvoji? (*Vaňorný*)

a Claudius mu odpovídá jiným veršem z Odysseje (IX 39)

Ἰλιόθεν με φέρων ἄνεμος Κικόνεσσι πέλασεν.

Z Tróje mě unášel vítr a ku městu Kikonů přihnal.

K tomu autor satiry hned připojuje verš, který v Homérovi bezprostředně následuje (IX 40) a jenž prý je pravdivější než první:

** Ἐνθα δ' ἐγὼ πόλιν ἔπραθον, ὄλεσα δ' αὐτούς.*

Tam jsem pobubil lid, jich zpusťošil město.

Pointa zde spočívá v tom, že se tu používá verše o zpusťošení území Kikonů Odysseem a jeho druhy s narážkou na Claudiovy krutosti v Římě. Vtip satiry se tím stává zvláště působivým; užitím vhodných řeckých slov skladba neztrácí, nýbrž naopak získává na své útočnosti.

Takové i jiné podobné míšení řecko-latinských prvků v Apocolocyntose je ovšem stylistický prostředek po výtece intelektuální, který měl pravý estetický účinek pouze u toho, kdo uměl nejen řecky, nýbrž znal zároveň důkladně i Homéra, resp. vůbec celou řeckou literaturu.

Dalším zvláštním případem míšení řecko-latinských výrazových prvků jsou Petroniovy Saturae, jiná menippejská satira doby poklasické, a to speciálně dialogické partie té její části, která bývá označována jako Cena Trimalchionis.⁷ Zvláště významné tu je, že se zde Petronius pokusil diferencovat používání řeckých slov podle osob, do jejichž úst tato slova vkládá. Ukážeme si to na těchto příkladech:

Především srov. Petron. *Sat. 39,8*

Et ideo iam dudum nihil super illum posui, ne *genesim* meam premerem.

Zde čteme řecké slovo „genesis“ („zrození“, tu ve významu „hvězdná konstelace při narození“), což byl jistě výraz dosti vybraný, který jako takový by se jistě hodil dobře do úst Ciceronovi nebo Varronovi. Taková vybranost a chtěná výrazová vznešenost, kterou jako by se chtěl zbohatlík Trimalchio odlišit od svých méně šťastných druhů a vyrovnat se i v řeči vzdělaným Římanům urozeného původu, silně kontrastuje s banálním obsahem celého kontextu a zvláště s Trimalchionovými hrubými chybami proti latinské gramatice, jak se s nimi setkáváme v Hostině na mnoha místech. Srov. např. Petron. *Sat. 71, 1*: Trimal-

chio „Amici“, inquit, „et servi homines sunt et aequae unum lactem (místo unum lac) biberunt, etiam si illos *malus fatus* (místo malum fatum) oppressit“.

Naproti tomu srov. Petron. Sat. 37,4

Nunc, nec quid nec quare, in caelum abiit et Trimalchionis *topanta* est.

Tato ukázka je vzata z řeči jednoho z méně šťastných Trimalchionových druhů a nejpozoruhodnější je v ní výraz *topanta* (z řeckého τὰ πάντα „všechno“); jde jistě o slovo vzaté z řecko-latinské hantýrky římských otroků, mající asi význam našeho „pravá ruka“. Značná familiárnost tohoto výrazu je patrná na první pohled a hodil by se dobře i do úst některého Plautova otroka.

Aby byl náš obraz úplný, dodejme ještě, že vzdělaný odchovanec rétorické školy Encolpius i jeho přátelé jsou u Petronia charakterizováni — přes svůj řecký původ — jako typičtí římstí vzdělanci oné doby, kteří se v používání řeckých slov nejeví nijak nápadnými.

Vidíme tedy, že je Petroniův přístup k jednotlivým osobám Hostiny zcela třídní. Autor stojí totiž zcela na straně vzdělců Encolpiova typu a vysmívá se nejen těm, kteří náhle zbohatli a snaží se nyní přes svůj nízký původ mezi tyto vzdělance proniknout, nýbrž i těm, jimž nekyne žádná naděje na vysvobození ze společensky tíživého osudu bývalých otroků.

V tom se tedy Petronius výrazně liší od Plauta, u něhož nebývají otroci, ani bývalí otroci, předmětem společenského výsměchu. Kdežto Petronius chce všechny bývalé otroky zesměšnit jako společenskou vrstvu, šlo vždy Plautovi spíše pouze o dosažení komického účinku jako takového.

Jiným literárním druhem, vhodným pro užívání řeckých slov, byl list, a tu je namísto upozornit zvláště na dopisy Ciceronovy.

Např. Cic. *Ad Att.* II 3,1 = *Ep.* 29 (T.—P.)

Primum, ut opinor, *εὐαγγέλια*.

Jde o úvodní větu dopisu, v níž Cicero takto stručně a výstižně vyjádřil, že hodlá psát o *nejnovějších příznivých událostech*. Atticus řecky zná, proto pisatelovu obratu porozumí, a na nějaké obecné srozumitelnosti tu Ciceronovi nezáleží. Docela výstižně porovnávají Tyrrell-Purser ve svém vydání Ciceronových dopisů (*The Correspondence of M. Tullius Cicero*,³ Dublin 1904, I 85 n.; viz i řecký index v VII 122 n.) autorovo vkládání řeckých slov do latinského textu s možností obdobného používání francouzských slov v angličtině. Tak např. navrhuji překládat řecké *ἀδιαφορία* (Att. II 17,2 = *Ep.* 44) jako „nonchalance“. I v češtině by bylo dosti možností k takovým srovnáním. Odpovídají-li totiž Plautovy řecké výrazy spíše hovorovým výrazům z němčiny, objevujícím se ještě dnes u naší nejstarší generace (srov. *παῦσαι* „halt!“), mají také pro nás řecká slova v Ciceronových listech podobné zabarvení jako francouzské i jiné cizí výrazy, jichž používala s oblibou naše vládnoucí třída v prvních desetiletích tohoto století, a zvláště po prvé světové válce. Někdy je však dnes pro moderní jazyky vhodnější uchýlit se při překladu řeckých míst v Ciceronových listech k zvláštnímu paradoxu, totiž k nápodobě latinou. Tak v VII 135 navrhuji Tyrrell-Purser přetlumočit řecké *ὑπόμνημα* latinským „*memorandum*“; ale srov. též řecké *σῶμα* (o. c. 134), jež se blíží svým významem latinskému „*corpus*“ ve spojeních jako „*Corpus iuris civilis*“, anebo řecký slovní

obrat *μνημονικὸν ἀμάρτημα* (o. c. 130), který byl snad pro Cicerona línž, čím je pro nás latinské „*lapsus memoriae*“.

Zdá se však, že v době klasické bylo vkládání řeckých slov do latinského kontextu listů vůbec zcela běžným stylistickým prostředkem; svědčí o tom ta skutečnost, že užívání řeckých slov připouští i celkem prostý, i když ovšem uhlazený sloh soukromých dopisů Augustových.

Srov. např. *Imp. Caesaris Augusti operum fragmenta, ed. Malcovati, Ep. I, XV*

Scribis enim perviam ἀντι τοῦ obiter.

Teprve s pronikáním rétoriky do literatury zavládly poměry, za nichž asi přestává být užívání řeckých slov v listech s konečnou platností *jakýmkoli* odrazem živé řeči. Na úkor jednotlivých izolovaných výrazů nebo skupin slov tu získává stále více půdy vkládání sentencí a citátů. Těch se jistě užívalo i v hovoru, ale jejich příliš častý výskyt v některých skladbách se zdá být spíše odrazem rétorických deklamací než skutečné řeči. Zvláště dobrým příkladem toho jsou Pliniovy dopisy, a to především srovnáme-li je s dopisy Ciceronovými. Pliniovy listy nemají už ráz soukromých dopisů. Autor chce jednak působit plným a umělým výrazem, jednak chce zajímavým obsahem vzbudit zájem čtenářů (srov. v této souvislosti zvláště *Plin. Epist. IX 26*, kde je z řeckých citátů složena asi polovina dopisu). Výjimku z uvedeného pravidla tvoří jen věcnější desátá kniha, obsahující korespondenci s Trajánem, a tam se také řecká slova objevují daleko řídkěji než v knihách předchozích.

Zvláštní případy zapojování řeckých slov do latinského kontextu jsou konečně doloženy v epigramech a jim podobných drobných básnických útvarch. Sem patří např. dvě místa v tzv. Priapeích, ve sbírce kratších skladeb obscénního rázu, které mají charakter erotických epigramů. Jde o tato místa:

Priap. 68, 5 nn. (B.)

ille vocat, quod nos *ψωλήν, ψωλόεντα κέρανον*:
id quod nos culum, *κουλεόν* ille vocat.
μερδαλέον certe nisi res non munda vocatur,
et pediconum mentula merdalea est.

Priap. 68, 21 n.

hic legitur radix, de qua flos aureus exit,
quam cum *μῶλν* vocat, mentula *μῶλν* fuit.

Nejde tu však ani na jednom, ani na druhém místě o zcela bezprostřední a ústrojně zapojování řeckých slov do latinského kontextu, nýbrž o pouhé užití některých řeckých slov z Homéra, aby jejich obscénním výkladem mohl jakýsi venkovan, který v básni vystupuje v první osobě, prokázat své pochybné filologické znalosti.

Ústrojněji jsou do kontextu zapojeny některé řecké výrazy u Martiala, klasika světového epigramu.

Srov. např. *Mart. VII 57*

Castora de Polluce Gabinia fecit Achillan:
πῶς ἀγαθὸς fuerat, nunc erit ἱππόδαμος.

Zde bylo užití dvojsmyslného *ἱππόδαμος* „koněkrotný“ umožněno předcházejícím

πὺξ ἀγαδός „pěštní zdatný“; v tomto lascivním spojení obou epitet, která jsou v řečtině běžnými přídomky Kastora a Polydeuka, spočívá pointa epigramu.

Srov. i Mart. VII 46,5 n.

Divitibus poteris Musas elegosque sonantes mittere: pauperibus munera πεζῶν dato.

Zde vtípný protiklad „divitibus“ — „pauperibus“ je ještě zdůrazněn dvojnásobným významem výrazu πεζός („pěší“, „prozaický“).

Martialis zřejmě všude tu usiloval o to, aby vhodným použitím řeckého slova, resp. většího počtu řeckých slov, ještě více umocnil pointu toho či onoho svého epigramu. Je v tom jistý rys známý nám již z Varrona, navíc proti tomuto autoru se tak ovšem u Martiala děje s ohledem na nejvyšší míru stručnosti, jak si to právě epigram vyžaduje.

Tímto naším výčtem nejsou nikterak vyčerpáni autoři, u nichž je před Ausoniem míšení řeckých a latinských slov doloženo. Z pozdější predausoniové prózy sem patří ještě Frontonovy listy (nikoli však jeho deklamace) a některé menší filosofické spisy Apuleiovy (především Apologie plná řeckých citátů), nikoli však Metamorfozy ani jeho Florida, a dále i Gelliovo encyklopedické dílo Noctes Atticae a Suetoniovo De vita Caesarum, kde však jde vesměs o reprodukci toho, co řeckého vložily do svých dopisů nebo přímo vyslovily významné osobnosti; nepatrný počet řeckých míst najdeme i v souboru zvaném Historia Augusta, více dokladů lze zjistit v historickém díle rodilého Řeka Ammiana Marcellina.⁸

*

Na naší cestě římskou literaturou od Plauta až po Ausonia jsme se tedy setkali s rozmanitým funkčním využitím řeckých výrazů vkládaných do latinského kontextu a přesvědčili jsme se o mnohotvárnosti záměrů, s kterými jednotliví autoři s tímto stylistickým prostředkem zacházeli. Jedna vývojová tendence se tu však projevuje dostatečně markantně: že totiž prostředek, který byl ve starších dobách více či méně odrazem skutečné hovorové řeči, stal se nakonec prostředkem po výtce knižním a že časem pozbyl i v této své formě na intelektuálním ostří a vtípu a stal se zcela povrchní hříčkou. Tato linie nebyla ovšem přímočará a významným bodem je na ní především Petroniovo dílo, které má v tomto směru v sobě leccos z Plauta, ovšem v třídním přehodnocení a v zintelektualizovaném ztvárnění současné doby. Zcela povrchní slovní žonglérství Ausoniovo, stojící na konci vývoje římské literatury a probrané již v připomenutém článku ve SbFFBU D 1, ukazuje však nejlépe, kam až nakonec dospělo užívání tohoto specifického stylistického prostředku.

POZNÁMKY

¹ O otázce pojednal v rozsahu celé římské literatury zatím jen Samland v krátké stati *De vocabulis Graecis apud scriptores Romanos*, Progr. des Kath. Gymn. zu Neustadt in Westpreußen 1862, a dále autor tohoto článku ve své disertační práci *Funkce řeckých výrazů u římských autorů z r. 1950* (nevydáno tiskem, zařazeno v UK Brno).

² K užívání řeckých slov u Plauta viz W. Kahle, *De vocabulis Graecis Plauti aetate in sermonem Latinum vere receptis*, Diss. Münster 1918; srov. i str. 14–24 z *Oksalovy práce* citované dále v pozn. 4.

³ Viz *Plauti Trinummus*, ed. Britz-Niemeyer, Leipzig 1932, str. 101.

⁴ O řeckých slovech v prozaických spisech Ciceronových pojednal nejnověji P. Oksala v práci *Die griechischen Lehnwörter in den Prosaschriften Ciceros*, Helsinki 1953 (viz mou recenzi ve SPFFBU D 2 [1955], 157 nn.).

⁵ Řeckými slovy u různých předausoniovských básníků se dále, pokud vím, speciálně zabývali autoři: A. Lohmann, *De graecismorum usu Vergiliano quaestiones selectae*, Diss. Monasterii Oestefalorum 1915; P. Neumann, *De vocum Graecarum apud poetas Latinos ab Hadriani temporibus usque ad Claudiani aetatem usu*, Diss. Vratislaviae 1912; C. A. Zwiener, *De vocum Graecarum apud poetas Latinos ab Ovidi temporibus usque ad primi post Chr. n. saeculi finem usu*, Diss. Vratislaviae 1909.

⁶ *The Works of Lord Byron*, ed. Coleridge, London 1904, Vol. III, p. 16.

⁷ O řeckých výrazech v této skladbě pojednal podrobněji A. H. Salonius v práci *Die Griechen und das Griechische in Petrons Cena Trimalchionis*, Societas Scientiarum Fennica, Comm. Humanarum Litterarum II 1, Helsingfors 1927.

⁸ O řecko-latinském míšení v dílech současníků Ausoniových nebo autorů ještě pozdějších, viz v mém citovaném článku ze SPFFBU D 1, str. 159. pozn. 21.

K смешиванию греческих и латинских элементов выражения в римской литературе

Автор занимается вопросом о греческих выражениях, вставляемых римскими авторами в латинский текст, и приходит к заключению, что подход авторов, пользующихся этим стилистическим средством, отличался в каждом отдельном случае большим индивидуальным своеобразием. Но одна тенденция развития проявляется достаточно выразительно: средство, которое в более ранние времена было более или менее элементом разговорной речи, становилось с течением времени средством книжного языка, а затем лишлось и в этой области своей действенности, превратившись в поверхностную „красоту“. Эта тенденция, конечно, не проявлялась прямолинейно. Значительной векой на этом пути развития стало творчество Петрония, близкое некоторыми своими сторонами непосредственности творчества Плавта; у Петрония, однако, другая классовая оценка и сугубо интеллектуальная форма, соответствующая эпохе. В конце этого ряда встречаем поверхностное словесное жонглирование Авзония (сравни о нем более подробно в Сборнике трудов философского факультета университета в Брно D 1 [1955 г.], стр. 155—161). Творчество Авзония наилучше доказывает, куда зашло в римской литературе употребление этого стилистического средства.

Перевод: С. Жажга

Zur Mischung griechischer und lateinischer Ausdruckselemente in der römischen Literatur

Der Verfasser befaßt sich mit der Problematik griechischer Ausdrücke, die von römischen Autoren in den lateinischen Text eingefügt wurden und weist auf die große Mannigfaltigkeit bezüglich der Absichten hin, wie die einzelnen Autoren dieses stilistische Mittel handhaben. Eine Entwicklungstendenz tritt hier jedoch ziemlich markant zutage: daß nämlich das Sprachmittel, das in älteren Zeiten mehr oder weniger die wirkliche Umgangssprache widerspiegelte, später zu einem immer mehr gelehrten, büchermäßigen Mittel wurde und mit der Zeit sogar in dieser Form seine intellektuelle Schärfe einbüßte und oberflächliches Wortspiel wurde. Freilich verlief diese Entwicklung nicht geradlinig; ein springender Punkt darin ist das Werk des Petronius, das in sich manches von der Plautinischen Unmittelbarkeit birgt, die allerdings klassenmäßig umgewertet und in intellektualisierter Form des damaligen Zeitalters dargeboten wird. Eine ganz oberflächliche Wortklauberei des Ausonius, die am Ende dieser Entwicklung steht (vgl. hierüber ausführlicher im SPFFBU D 1 (1953) 155—161, beweist schließlich am besten, wie weit die Anwendung dieses Stilmittels, dem diese Studie gewidmet ist, in der römischen Literatur fortgeschritten war.

Übersetzt von R. Merta

